

Zakończenie

Z tego krótkiego przeglądu wiadać, że rodzina w wypełnianiu swej funkcji formowania do modlitwy młodego człowieka nie jest osamotniona. W ramach wspólnoty Kościoła istnieje bowiem wiele środowisk, które kładą mocny nacisk właśnie na modlitwę. Kościół zaś jest nie tylko tą wspólnotą, która się modli, ale także naucza modlitwy, szczególnie wtedy, kiedy się modli. W realizacji tej funkcji odwołuje się zarówno do przesłańek biblijnych i chrystologicznych,

ale czyni to także w duchu odpowiedzialności za człowieka. Korzysta przy tym ze swego wielowiekowego doświadczenia oraz duchowego bogactwa, wskazując, że w kręgu modlitwy prawdziwie chrześcijańskiej zawsze znajduje się drugi człowiek⁴⁹. Pomaga także zrozumieć, że „chrześcijanin, który się modli, nie chce zmieniać planów Bożych czy korygować tego, co Bóg przewidział. Pragnie czegoś więcej, spotkania z Ojcem Jezusa Chrystusa, prosząc, aby On był obecny z pociechą Ducha w nim i w jego pracy”⁵⁰.

Ks. dr Jacek Mizak – adiunkt Instytutu Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Radomiu.

ks. Stanisław Łabendowicz

Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej

Rodzina jako podstawowa komórka życia społecznego jest pierwszym i najważniejszym środowiskiem wychowawczym dziecka. Fundamentem rodziny chrześcijańskiej jest sakrament małżeństwa. Chrystus bowiem podniósł małżeństwo do godności sakramentalnego znaku, poprzez który On sam uświęca małżonków i ich dzieci, ale także nakłada na rodziców liczne obowiązki, które Sobór Watykański II określa następująco: „Chrześcijańscy małżonkowie są dla siebie nawzajem, dla swoich dzieci i innych domowników współpracownikami łaski i świadkami wiary. Dla swoich dzieci są oni pierw-

szymi zwiastunami wiary i wychowawcami, dlatego niech słowem i przykładem przygotowują je do życia chrześcijańskiego i apostołskiego, pomagają im roztropnie w rozpoznawaniu ich powołania” (DA 11). Rodzina chrześcijańska, jako część Kościoła, uczestniczy w jego posłannictwie, w prorockiej, kapłańskiej i królewskiej misji Chrystusa. Jest ona zatem wezwana do ewangelizacji, modlitwy i służby na wzór Chrystusa i Jego Kościoła. Rodzina bowiem, jako „domowy Kościół”, stając się szczególnym miejscem ewangelizacji, dojrzewa w wierze i w ten sposób jest głosicielką Ewangelii

⁴⁹ Por. M. Krzywicki, *Kościelny wymiar modlitwy*, s. 70.

⁵⁰ DCE 37.

dla wielu rodzin oraz dla otoczenia, w którym żyje. Rodzina chrześcijańska jest „powołana do budowania Królestwa Bożego w dziejach, poprzez udział w życiu i posłannictwie Kościoła” – uczy Ojciec Święty Jan Paweł II w swej adhortacji apostolskiej *Familiaris Consortio*. Istnieją bowiem „wielorakie i mocne więzy wzajemnie łączące Kościół i rodzinę chrześcijańską, tworzące z niej niejako Kościół w miniaturze” (FC 49). W adhortacji Jan Paweł II wskazuje, że „małżeństwo i rodzina chrześcijańska budują Kościół. W rodzinie bowiem osoba ludzka nie tylko rodzi się i stopniowo poprzez wychowanie, wprowadzana jest we wspólnotę ludzką, ale także poprzez odrodzenie chrzcielne i wychowanie w wierze wprowadzana jest w rodzinę Bożą, jaką jest Kościół” (FC 15). Rodzina chrześcijańska jest wezwana zarazem do świętości i świadectwa wiary.

1. Pojęcie wychowania w rodzinie

Wychowanie jest to całokształt zabiegów mających na celu uformowanie człowieka pod względem fizycznym, moralnym, religijnym i umysłowym oraz przygotowanie do życia wśród innych. Ma prowadzić do dojrzałości osobowej, umiejętności życia w poszanowaniu dziedzictwa ojców i podejmowania odpowiedzialnych zadań, decyzji. Wychowanie zmierza do ukształtowania zachowań rozumnych, dokonywania wyborów światopoglądowych, moralnych i politycznych. Proces wychowania obejmuje formowanie kogoś oraz siebie samego, czyli świadome wpływanie na własny rozwój. Rodzina zajmuje pierwszoplanowe miejsce w wychowaniu ludzkim i chrześcijańskim, a rodzice są pierwszymi i głównymi wychowawcami. Jest to ich prawo naturalne, gdyż oni dali życie swym dzieciom i mają możliwość zapewnienia harmonijnego wychowania, właśnie ze względu na absolutnie niepowtarzalny charakter relacji rodzice – dzieci

oraz atmosferę uczuciową i poczucie bezpieczeństwa, jakie mogą stworzyć rodzice promieniując miłością. Z uwagi na niezastąpioną rolę rodziców w wychowaniu, należy pomóc im w dobrym wypełnieniu tego zadania. Rodzice powinni przyswoić sobie przekonania religijno-moralne, dając przykład, wymieniając doświadczenia między sobą i z innymi rodzicami, z pedagogami, z kapłanami. Chodzi o to, żeby przysposobić dzieci do oceny wartości moralnych według prawidłowo uformowanego sumienia i do przyjmowania owych wartości przez osobisty wybór, ale również do doskonalszego poznawania i miłowania Boga. To wyrabianie ich rozumu, woli i wiary jest pewną sztuką. Atmosferę rodzinną powinny kształtować: zaufanie, dialog, stanowczość, właściwie rozumiane wolności. Czynniki te ułatwiają stopniowe wprowadzenie w kontakt z Bogiem. Dzieci w rodzinach zdobywają pierwsze doświadczenie Kościoła i autentycznego życia ludzkiego w społeczeństwie. Rodzina powinna towarzyszyć swym dorastającym dzieciom z cierpliwą miłością i nie odmawiać współpracy z innymi instytucjami wychowawczymi.

Wychowanie w swojej istocie jest kształtowaniem i doskonaleniem człowieka we wszystkich dziedzinach życia i działalności jako osoby ludzkiej. Sobór Watykański II określa wychowanie jako kształtowanie osoby ludzkiej w kierunku jej celu ostatecznego, a równocześnie dla dobra społeczeństwa i Kościoła przez harmonijny rozwój wrodzonych właściwości fizycznych, moralnych oraz intelektualnych (por. DWCH 1). Katolickie wychowanie młodego pokolenia w szczególnie sposób należy do Kościoła, który pragnie, aby miłość Boga i bliźnich była naczelną zasadą ich postępowania. Rodzice chrześcijańscy na podstawie przyjętego przez siebie chrztu i chrztu ich dziecka włączeni są w misję religijnego wychowania dziecka. Rodzina realizuje Królestwo Chrystusa wśród swoich

członków przez religijne wychowanie dzieci drogą przekazywania im prawd wiary i dawania przykładu życia religijnego. Rodzice winni być dla swych dzieci pierwszymi zwiastunami wiary i pielęgnować swoje rodzicielskie powołanie, polegające między innymi na tym, że mają być dla siebie nawzajem i dla swoich dzieci świadkami wiary i miłości Chrystusa.

2. Prawo i obowiązek rodziców do religijnego wychowania dziecka

Ojciec Święty Jan Paweł II w *Familiaris Consortio* stwierdza: „Prawo-obowiązek rodziców do wychowywania jest czymś *istotnym* i jako taki związany jest z samym przekazywaniem życia ludzkiego” (FC 36). W *Karcie Praw Rodziny* czytamy: „Rodzice ponieważ dali życie dzieciom mają pierwotne niezbywalne prawo i pierwszeństwo do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców” (KPR 5). Rodzice mają prawo do wychowania zgodnego ze swoimi poglądami, przekonaniami moralnymi i religijnymi (por. FC 27). Soborowa Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim przypisuje rodzinie szczególnie miejsce: „Rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych wychowawców. To zadanie wychowawcze jest tak wielkiej wagi, że jego ewentualny brak z trudnością dałby się zastąpić”.¹ Tradycja i kultura rodziny musi sprzyjać dobru i godności dziecka, toteż bardzo ważną sprawą jest, aby otrzymać także od społeczeństwa odpowiednią pomoc i wsparcie konieczne do wypełniania roli wychowawców. Rodzina

to środowisko, gdzie potomstwo powinno wzrastać w wierze. Świadek życia chrześcijańskiego, dane przez rodziców, dochodzi do dziecka wraz z tliwością, szacunkiem macierzyńskim i ojcowskim². Rodzice, przekazawszy życie i przyjąwszy je w klimacie miłości, są obdarowani bogactwem zdolności wychowawczych. Znają swoje własne dzieci, w ich niepowtarzalnej jedyności i odczytują tajemnice prawdziwej miłości. Dzieci przeżywają bliskość Boga ukazaną przez rodziców.³ Rodzice są bowiem pierwszymi katechetami, pierwszymi głosicielami Ewangelii wobec dzieci (por. FC 39).

3. Rodzina jako komunია osób

Karta Praw Rodziny stwierdza, że rodzina opiera się na nierozdzielnej więzi małżeństwa, zawartego dobrowolnie i publicznie przez mężczyznę i kobietę, otwartego na przekazywanie życia. Według bł. Jana Pawła II, „rodzina założona i ożywiona przez miłość jest wspólnotą osób: mężczyzny i kobiety jako małżonków, rodziców, dzieci i krewnych. Pierwszym jej zadaniem jest wierne przeżywanie rzeczywistości komunii w ciągłym działaniu na rzecz rozwijania prawdziwej wspólnoty osób” (FC 18). Tak więc wspólnota rodzinna jest miejscem szczególnych więzi międzyosobowych, które tworzą wspólnotę osób. Jan Paweł II, mówiąc o małżeństwie i rodzinie, dokonuje rozróżnienia pomiędzy *communio* a wspólnotą, uznając te pojęcia za bardzo bliskie, ale nie tożsame. Według Ojca Świętego, termin *communio* odnosi się do wymiaru międzyosobowego wspólnoty jako „ja” i „ty”, natomiast pojęcie wspólnoty zdaje się ten układ międzyosobowy

¹ Sobór Watykański, *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”*, nr 3.

² Por. M. Ziemska, *Podstawy rodzicielskie*, Warszawa 1973, s. 6.

³ Por. Papieska Rada ds. Rodziny, *Ludzka płciowość prawda i znaczenie*, Łomianki 1996, nr 7.

przekształcać w kierunku „my”. Pojęcie *communio* wskazuje na głębsze relacje osobowe i międzyosobowe. W rodzinie ujawnia się podstawowe powołanie człowieka do tworzenia wspólnoty osób, zachowującej swój komunijny wymiar i będącej jednocześnie ludzką społecznością (por. FC 18-21). Według Jana Pawła II, rodzina jest podstawowym środowiskiem warunkującym rozwój osoby ludzkiej. Rodzina stanowi wspólnotę miłości i solidarności, jedyną pod względem możliwości nauczania i przekazywania wartości kulturowych, etycznych, społecznych i religijnych, istotnych dla rozwoju własnych członków rodziny i społeczeństwa.

Jan Paweł II wyjaśnia, że rodzina znajduje się u podstaw wszystkich ludzkich wspólnot, społeczności i społeczeństw. Jest ona dla człowieka strukturą podstawową, która kreuje jego rozwój. Każdy człowiek – z głębi swej natury jest istotą społeczną, dlatego bez relacji z innymi nie mógłby żyć ani się rozwijać (por. FC 43, KDK 52). Rodzina jest uprzywilejowanym środowiskiem, które pobudza rozwój potencjału osobowego i społecznego wpisanego w istotę człowieka. Zbudowana na zasadzie miłości jest miejscem, gdzie każdy człowiek może przeżyć, poznać i przyswoić sobie miłość, bez której nie mógłby istnieć, a życie ludzkie pozbawione byłoby sensu (por. RM 10, FC 18). Jest wspólnotą najpełniejszą z punktu widzenia więzi międzyludzkiej. Nie ma bowiem więzi, która by ściślej wiązała osoby, niż więź małżeńska i rodzinna, oparta na wzajemnym zaufaniu i miłości. Rodzina jest zatem uprzywilejowaną wspólnotą, powołaną do urzeczywistniania wspólnej wymiany myśli pomiędzy małżonkami oraz wspólnotą wezwaną do troskliwego współdziałania rodziców w wychowaniu dzieci (por. KKK 2206).

W czym tkwi tajemnica domu rodzinnego? Wspólnota rodzinna wyznacza podstawowe więzi międzyludzkie (rodzicielstwo, braterstwo, związek pomiędzy mężczyzną i kobietą).

Można powiedzieć, że rodzina-dom są źródłem siły moralnej i psychicznej. W domu rodzinnym, wśród najbliższych kochanych i kochających osób, każdy może odczuć własny sens. W nim odnajdujemy warunki dla naszej równowagi psychicznej i budowania zasad moralnych oraz otrzymujemy przekaz, wartości, obyczajów, tradycji i ogólnospołeczny system edukacji. Indywidualne pozyskiwanie przez każdego z nas i rozwijanie swojej tożsamości w różnych aspektach (osobowościowym, narodowym, religijnym, kulturowym itd.) odbywa się głównie w przestrzeni domowej, co współtworzy „tajemnicą domu”. Dom rodzinny jest miejscem, w którym odbieramy rzeczywistość i staramy się ją zrozumieć. Tu każdy może odnaleźć źródło więzi emocjonalnej ze swoim narodem. Dom rodzinny jest więc widziany jako jedna z najważniejszych wartości społecznych i kulturalnych, jako „twierdza tożsamości” jednostki oraz jako miejsce pamięci i historii w jej prywatnym wymiarze. Posiada prestiż miejsca uprzywilejowanego, miejsca w którym identyfikujemy się z konkretną tradycją i z przeszłością. Tu uświadamiamy sobie swoje pochodzenie, poznajemy rodowód, co odgrywa ważną rolę w życiu człowieka. Mówimy często o więzach krwi, dziedzictwie, pokoleniach, co daje poczucie ciągłości, kontynuacji tradycji. Dom rodzinny jest punktem odniesienia, naszym miejscem w społeczeństwie, do którego przynależymy i w którym czujemy się bezpieczni. Należy podkreślić, że rodzina uważana jest za niezastąpioną w wychowaniu, co oznacza, że prawidłowy rozwój i wychowanie dziecka może przebiegać tylko w rodzinie, nawet w takiej, która nie w pełni właściwie rozumie swoje zadania, ale kocha dziecko. Rodzina nie tylko współuczestniczy w stwórczym dziele Boga, ale ma za zadanie zapewnić rozwój i wychowanie swoim dzieciom. Sobór Watykański w Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim stwierdza: „Rodzice, ponieważ

dali życie dzieciom w najwyższym stopniu są zobowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych wychowawców, to zadanie wychowawcze jest tak wielkiej wagi, że jego ewentualny brak z trudnością dałby się zastąpić". Celem wychowania realizowanym przez rodziców powinna być pomoc dziecku w osiągnięciu szczęścia wiecznego. Człowiek jest osobą obdarzoną wolnością. Nic, co mu proponujemy nie zostanie przez niego przyjęte, jeżeli nie zechce tego zaakceptować, wybrać. Nie będzie pracowity, jeżeli sam nie wdroży się do wytrwałości, dokładności, sumiennosci.

4. Wychowawcze zadania rodziny – Kościoła domowego

Sobór Watykański II podkreśla, że rodzice są najważniejszymi i pierwszymi wychowawcami swoich dzieci. Ich zadaniem jest zapewnienie właściwej atmosfery dla rozwoju dziecka. Dziecko powinno wzrastać w miłości i szacunku dla Boga i ludzi, ponieważ taka atmosfera sprzyja osobistemu i społecznemu wychowaniu, uczy poznania i czci Boga oraz miłowania bliźnich (por. DWCH 3). Ojciec Święty Jan Paweł II wskazuje na niezastąpioną rolę rodziny w wychowaniu religijnym. Podkreśla również związek rodziny z narodem, mówiąc o jej uczestnictwie w dziedzictwie kulturowym narodu. Rodzinę nazywa „szkołą bogatszego człowieka” (por. FC 21). Ukazuje, że rolą rodziców jest nadawanie kierunku procesowi wychowawczemu. Oni czynią to zazwyczaj poprzez przepajanie miłością ojcowską i macierzyńską całej działalności wychowawczej. Ubogacają ten proces owocami miłości, takimi jak: czułość, stałość, dobroć, usługowość, bezinteresowność i duch ofiary (por. FC 36). Papież zwraca też uwagę na fakt, że rodzice poprzez wychowanie chrześcijańskie powinni kształtować w swoich dzieciach odniesienie do istotnych wartości życia

ludzkiego. W tym zakresie podkreśla wolność wobec dóbr materialnych, poszanowanie godności osobistej każdego człowieka oraz wychowanie do miłości i czystości młodego człowieka (por. FC 37). Ojciec Święty zwraca uwagę, iż wielkie dzieło wychowawcze, które nazywa „budowaniem Kościoła w dzieciach” powinni pełnić rodzice chrześcijańscy. Oni powinni to czynić z pogodą ducha, ufnością i odpowiedzialnością (por. FC 38). Mówiąc o religijnym wychowaniu, zaznacza, że „rodzice poprzez przykład własnego życia są pierwszymi głosicielami Ewangelii wobec dzieci” (FC 39). Uświadamia im, że ich rodzicielstwo jest nie tylko fizyczne, ale posiada także wymiar duchowy. Jest to widoczne we wspólnej modlitwie z dziećmi i stopniowej inicjacji chrześcijańskiej (por. FC 39). Proces chrześcijańskiego wychowania realizowany w rodzinie obejmuje całą osobę, tzn. jej sferę duchową i fizyczną, intelektualną i psychiczną oraz wszystkie pozostałe dziedziny życia człowieka.

A. Wychowanie religijne

Rozwój religijny dziecka jest ściśle związany z jego rozwojem emocjonalnym, społecznym, moralnym. Dziecko w wieku przedszkolnym może być zdolne do autentycznych przeżyć religijnych. Małe dziecko zdolne jest do kontemplacji, zaś milczenie i sakralna cisza pomagają mu w odczuciu misterium. Zwraca się uwagę na to, aby dziecko w rozmowie z Bogiem potrafiło wypowiedzieć to, co przeżywa w kontaktach z otoczeniem; aby uczyło się odkrywać Boga w konkretnych rzeczach i ludziach ze swego otoczenia; by nauczyć się przeżywać świat ze świadomością obecności Boga. To właśnie wymiar religijny jest dla człowieka głównym źródłem rozumienia samego siebie oraz sensu własnego życia. W konsekwencji jest też głównym źródłem wychowania, czyli promowania określonych więzi i wartości. Wychowanie pozbawione fundamentu w postaci

Bożej prawdy o człowieku i Bożej miłości do człowieka, staje się wychowaniem ateistycznym i materialistycznym. Wychowanie oparte na dojrzałej religijności sprawia, że dziewczęta i chłopcy upewniają się, iż nie są ani zwierzętami podległymi instynktom i popędom, ani skazanymi na egoistyczną samotność lub na podporządkowanie się tego, co czyni tak zwana „większość” społeczeństwa.

Pierwszymi wychowawcami w wierze są rodzice. Podstawowym czynnikiem wychowania w wierze – katechezy domowej jest atmosfera szczerości, zaufania oraz świadectwo wiary. O wiele łatwiej jest zrozumieć, że Bóg jest miłością, gdy doświadcza się tej miłości w kontaktach międzyludzkich. Łatwiej pojąć, że Bóg jest miłosierny, gdy doświadcza się przebaczenia i dobroci od najbliższych. Łatwiej się modlić i uczestniczyć we Mszy świętej, gdy rodzice dają dobry przykład, gdy swoim zachowaniem ukazują, co jest naprawdę cenne w życiu. Dla małego dziecka jego rodzice są ludźmi „najmądrzejszymi i najlepszymi na świecie”. Gdy więc dziecko widzi, że ten „silny i potężny” tata przed Kimś przykłęka, to otrzymuje w ten sposób wspaniałą katechezę, że jest Ktoś jeszcze silniejszy i potężniejszy, Komu należy się hołd i szacunek. Dziecko uczy się właściwych postaw religijnych, najpierw obserwując i naśladowując swoich rodziców. Celem wychowania religijnego jest dojrzała osoba, żyjąca na co dzień wiarą. Badania psychologiczne potwierdzają również, że obecność w życiu młodego człowieka wartości religijnych wpływa na pozytywny rozwój całej jego osoby.

B. Wychowanie do modlitwy i Eucharystii

Istotnym elementem wychowania religijnego w rodzinie jest wprowadzenie dziecka w świat modlitwy: zarówno w jej treść, jak i w sposoby modlenia się. Zadanie to jest oczywiste dla rodziców, jednak znacznie trudniej jest im zdobyć się na praktykę wspólnej

modlitwy rodzinnej. Zwykle ograniczają się do nauki pierwszych modlitw oraz przypominania o obowiązku modlitwy. Rodzina jako wspólnota jest Kościołem domowym przez modlitwę (por. List do Rodzin, 4). Rodzice chrześcijańscy, na mocy misji właściwej wszystkim ochrzczonym, mają szczególne zadanie wychowania dzieci do modlitwy, wprowadzania ich w stopniowe odkrywanie Bożego misterium i nauczania osobistej z Nim rozmowy. Papież Jan Paweł II w swoim nauczaniu zwracał uwagę na wielką wartość modlitwy w życiu codziennym rodziny chrześcijańskiej. Słowa Chrystusa: „gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich” (por. Mt 18,20) w sposób szczególny można odnieść do modlącej się rodziny. Rodzice chrześcijańscy mają obowiązek wychowania dzieci do modlitwy i nauczania osobistej rozmowy z Bogiem. Zasadniczym i niezastąpionym w tym względzie elementem wychowania jest osobiste świadectwo ojca i matki. Jeżeli dziecko widzi u swych rodziców modlitwę odmawianą mechanicznie, z pośpiechem i bez skupienia, naśladowując ich – tak samo też będzie się modlić bez większego przekonania. Modlitwa winna być dla dziecka potrzebą życia i radością. Wychowanie do modlitwy jeśli połączone jest z żywym świadectwem rodziców wówczas ma większe znaczenie. Tylko modląc się wspólnie z dziećmi, ojciec i matka zstępują w głąb serc dzieci, pozostawiając ślady, których nie zdołają zatrzeć późniejsze wydarzenia życiowe. Jan Paweł II w czasie pielgrzymki do Polski w 1999 r. w Warszawie prosił rodziców, „aby podtrzymywali i pielęgnowali piękny chrześcijański zwyczaj uczestniczenia we Mszy świętej wspólnie ze swoimi dziećmi. Niech żywe będzie w sercach dzieci i młodzieży poczucie tego obowiązku. Niech łaska miłości, którą otrzymujemy przyjmując Eucharystię, umacnia więź rodzinną. Niech stanie się źródłem apostołskiego dynamizmu rodziny chrześcijańskiej”.

C. Wychowanie do życia apostołskiego

W procesie wychowania religijnego nie może zabraknąć inicjacji dziecka w życie wspólnoty religijnej. Chodzi tu o takie ukierunkowanie wychowania, by możliwe było naturalne przejście dziecka z życia domowego w życie szerszej wspólnoty religijnej, zwłaszcza parafii. Dokonuje się to poprzez rozmowy w rodzinie (zainteresowanie problemami parafii), uczestnictwo w konkretnych działaniach i posługach, zachęcanie dzieci do aktywnego udziału w duszpasterstwie liturgicznym (ministranci, schola, itp.). Do zadań chrześcijańskich rodziców będzie należała troska o to, by również w domu obchodzić w formie stosownej dla jej członków okresy i święta roku liturgicznego. W rodzinie rodzą się obywatele, w niej znajdują pierwszą szkołę cnót społecznych, które stanowią o życiu i rozwoju samego społeczeństwa. W ten sposób rodzina na mocy swej natury i powołania, daleka od zamknięcia się w sobie, otwiera się na inne rodziny i na społeczeństwo, podejmując swoje zadania społeczne. Będzie mogła to wypełnić zarówno przez dzieło wychowania, dając dzieciom wzór życia opartego na takich wartościach jak: prawda, wolność, sprawiedliwość i miłość, jak również przez czynne i odpowiedzialne zaangażowanie się na rzecz autentycznie ludzkiego dorastania społeczeństwa i jego instytucji. Dzieci powinny nabyć nie tylko poczucie prawdziwej sprawiedliwości, która prowadzi do poszanowania godności osobistej każdego człowieka, ale także tym bardziej poczucie prawdziwej miłości, jako podstawy szczerzej troski i bezinteresownej służby wobec drugich, a zwłaszcza najbiedniejszych i potrzebujących. Wspólne przeżywanie radości i trudności jest najbardziej konkretną i skuteczną pedagogią dla czynnego, odpowiedzialnego i owocnego włączenia się dzieci w życie społeczne o szerszym zasięgu. Troska o dobro, sprawiedliwość społeczną, pokój między narodami, solidarność jest uczestnictwem

w realizacji misji pełnionej przez Kościół wobec świata. W ten sposób członkowie rodziny uczą się współżycia w społeczeństwie, uwrażliwiając się na potrzeby innych ludzi.

5. Komunikacja wychowawcza w rodzinie

A. Rozmowa w rodzinie

Prawidłowo przebiegająca komunikacja między rodzicami jest niezbędna na każdym etapie rozwoju małżeństwa i rodziny. Treść, częstotliwość i jakość komunikacji są ważnymi przejawami miłości i zaangażowania. Komunikacja jest najskuteczniejszym sposobem zapobiegania konfliktom i rozwiązywania ich. Niektórzy badacze przypisują prawidłowo przebiegającej komunikacji w małżeństwie rolę tak samo istotną jak miłość. Kontakty między rodzicami wywierają istotny wpływ na kształtowanie się osobowości dziecka. Zdania wypowiedziane przez rodziców w obecności dziecka, opinie wyrażane przez nich o ludziach i postawa w sytuacjach szczególnie trudnych formują stopniowo poglądy dziecka, kształtują jego zasady postępowania. Nie tylko słowa i gesty skierowane wprost do dziecka wywierają na nie wpływ wychowawczy. Czyni to najskuteczniej codzienne zwyczajne życie rodzinne, które dziecko pilnie obserwuje i do niego się włącza. To jak dziecko czuje się w rodzinie, wpływa na jego stosunek do rodziców, na pragnienie podtrzymania kontaktu z nimi bądź dążenie do izolacji od nich. W przypadku, gdy emocjonalna atmosfera panująca w domu jest dla dziecka stresująca i tworzy się napięcie między nim a rodzicami, wówczas częstym sposobem radzenia sobie z tą sytuacją staje się maksymalizowanie wzajemnego dystansu. W ten sposób samo pojawienie się zaburzenia w kontakcie stwarza zasadniczą przeszkodę w wychowawczym oddziaływaniu rodziców. Rodzice, od których dzieci izolują się,

mają mniejsze szanse pozytywnego wpływu na ich zachowanie, gdyż po pierwsze, skuteczne oddziaływanie nie jest możliwe w wypadku braku interakcji, a po drugie, dystansowaniu się wobec rodziców zwykle towarzyszy kwestionowanie czy wręcz odrzucanie wartości, które oni prezentują.

B. Dialog w rodzinie

Bardzo ważnym środkiem wychowania religijnego są rozmowy rodziców z dziećmi na tematy religijne. Mogą one przybierać różnorodne formy: od odpowiedzi na pytania dzieci, do ciągłej pomocy w odkrywaniu Bożej obecności w otaczającym nas świecie. Wymaga to od rodziców pogłębionej wiedzy religijnej oraz umiejętności operowania odpowiednim językiem. Wśród wielu funkcji, jakie pełnią rozmowy z dziećmi, jedna zasługuje na szczególne podkreślenie. Rozmowy pomagają w wypełnianiu przez rodzinę funkcji selektywnej, tzn. przepuszczaniu przez specyficzny „filtr rodzinnych wartości” wielu treści pochodzących z zewnątrz: od grup rówieśniczych, ze szkoły, środków masowego przekazu itd. Pomagają więc ukierunkować „widzenie świata” przez dzieci, a tym samym pozwalają rodzicom aktywniej uczestniczyć w wychowaniu własnych dzieci, szczególnie w dobie ogromnej ilości informacji płynących z przeróżnych źródeł. Dialog jest wymianą myśli, dochodzeniem do zrozumienia prawdy. Okazją do dialogu są: wspólny posiłek, spacer, razem wykonywane prace domowe. Dialog wymaga nauczania się rozmowy. Ona zaś udaje się wtedy, gdy nauczymy się słuchać, a nie tylko mówić. Toczące się życie zostawia swoje ślady w świadomości

dziecka. Trwałość tych śladów zależy od zastosowania odpowiednich środków. Jednym ze sposobów utrwalenia śladów w świadomości dziecka jest obecność rodziców. Kiedy mowa o obecności to nie jest to problem bycia fizycznego w domu. Chodzi o stałą dyspozycję bycia dla kogoś, dla jego spraw – nawet najbłaższych kłopotów, radości, pytań, problemów. Chodzi o bycie do dyspozycji w każdej sytuacji, nawet gdy jest się bardzo zajęтым. Obecność oznacza bycie „przy” gdy ktoś pisze klasówkę, jest na prywatce, wędruje na rowerze, idzie na spotkanie z sympatią, jest ona siłą, w tym, by nie zawieść zaufania, spełnić nadzieje.⁴

C. Wychowanie do odpowiedzialności w rodzinie

Tym, co najbardziej wychowuje to podejmowanie odpowiedzialności. W rodzinie, która jest wspólnotą miłości i życia nie powinno być podziału na odpowiedzialnych rodziców i na nieodpowiedzialne dzieci. Skoro wspólnota, to każdy jest za nią odpowiedzialny, oczywiście na miarę swoich ludzkich możliwości, bo każdy człowiek z natury nosi w sobie sprawność w odpowiadaniu na to, co dobre, czy złe. Człowiek w zetknięciu się z rzeczywistością poznaje prawdę i dobro, które mają moc zobowiązywania człowieka. Jeśli człowiek próbuje się wykręcić od ich realizacji, przeżywa niepokój, zaś podporządkowanie się prawdzie buduje w nim poczucie odpowiedzialności. W konsekwencji uczestnictwo w odpowiedzialności za wspólnotę rodzinną prowadzi do odpowiedzialności za własne postępowanie i staje się szkołą charakteru.

Ks. prof. UKSW dr hab. Stanisław Łabendowicz – Instytut Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Radomiu.

⁴ Por. DWCH 3.